MAGAZINE NUMMER 1 • SPECIALE EDITIE 2021

Trots op Havo!

HET NIEUWE VAK
HAVOP

FLEXLESSEN
ZINVOL?

HAVO VAN DE TOEKOMST

SAMEN LEREN
(OOK OP AFSTAND)

Mogelijk gemaakt door

havoplatform

ATOA
Advies en Training voor Onderwijs Ambities

NETWERK ONDERWIJSADVISEURS

TROTS OP HAVO!

Dit magazine is geschreven voor betrokkenen bij het havo-onderwijs. De centrale vraag is: hoe kunnen we voor ogen houden dat leren voor havisten (ook) een sociale activiteit is?

Laat je inspireren en lees indien gewenst verder door gebruik te maken van de QR-codes of kijk op www.havocongres.nl/magazine.

inhoudsopgave

4 **Samen vernieuwen op de havo:** als je wederzijdse betrokkenheid creëert, kun je het leren op de havo echt vormgeven.

6 **Flexibilisering, wel doen of toch niet?**

8 **Verbinding houden bij onderwijs op afstand:** de kracht van samen leren, ook online.

10 **HavoP:** een nieuw praktijkgericht vak op de havo.

12 **De nieuwe leerweg:** gevolgen voor de havo?

13 **Hoe gaat het nu met... het Odulphus?**

14 **De leraar is de motor van de ontwikkeling**

16 **Een lerende cultuur:** wanneer ondersteunen kijkwijzers een onderwijsdialoog?

17 **Versterking samenwerking Havisten Competent en havoplatform**

18 **Havisten hebben baat bij structuur en helderheid**

20 **Al coachend de sociale wenselijkheid voorbij:** vanuit contact en onderzoek je eigen advies 'parkeren'.

22 **Executieve functies:** onmisbaar maar weinig zichtbaar in lessen.

Voorwoord

Voor u ligt de eerste editie van het havomagazine, een unieke en wellicht eenmalige uitgave. Het is geen echt alternatief voor het havocongres, dat als gevolg van corona helaas niet georganiseerd kon worden. Via dit magazine willen we contact houden met alle collega's, die een hart voor de havist hebben en die graag op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen. We leggen dit jaar meer accent op *social learning*. Leren is niet alleen een individuele aangelegenheid, maar vooral ook een sociale activiteit, die je met elkaar onderneemt. Naast kennis zijn het ook competenties zoals samen leren en samenwerken die succesfactoren zijn op het hbo.

Eén ontwikkeling wil ik in het bijzonder onder uw aandacht brengen. Begin 2021 bieden we als havoplatform, in samenspraak met de VO-raad en de Vereniging Hogescholen, de brochure voor het praktijkgerichte vak op de havo aan aan Arie Slob, de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media. We hebben het praktijkgerichte vak op de havo HavoP gedoopt (pag. 10). Het is de intentie dat het binnen afzienbare tijd als examenvak wordt gevalideerd. Als dat lukt, is een grote mijlpaal bereikt, voor het havoplatform, maar vooral voor de havist.

Henk van Ommen
Voorzitter havoplatform

Van de redactie

Wat was het heerlijk om in de voorbereidingen voor dit magazine allerlei betrokkenen te spreken over wat werkt op de havo en wat aandachtspunten zijn. In dit magazine staat de behoefte aan (doelgericht) samen leren centraal. De sociale en intelligente havoleerlingen leren graag in gezamenlijkheid, wetend waarom ze iets moeten leren en met een aanpak waarin iets te kiezen valt. De laatste ontwikkelingen in het onderwijs laten zo nu en dan een soort individualisering zien, waarin leerlingen meer en meer alleen leren, nadat zij uitleg van de docent hebben gevolgd. Op de havo blijft het van belang om te leren vanuit relatie en samen met anderen.

Volgend jaar, 3 februari 2022, hopen we het havocongres weer te kunnen organiseren zoals je dat gewend bent. Voor nu hoop ik dat je geniet van dit alternatief, een magazine waar ik met veel plezier samen met anderen aan heb mogen werken. Bij veel artikelen vind je een QR-code die je naar meer achtergrondinformatie en genoemde bronnen leidt, als je daar behoefte aan hebt. Een soort hybride vorm dus, net als een deel van de lessen dit schooljaar…

Jannet Maréchal
Trainer ATOA
Netwerk Onderwijsadviseurs

Colofon

Opdrachtgever: havoplatform
Redactieadres: info@havocongres.nl
Eindredactie: Jannet Maréchal (trainer/adviseur ATOA, organisator havocongres)
Redactie: René Raap (Raap Communicatie)
Vormgeving: Suzanne Nieuman (Phanatique)
Illustraties: Bianca Berndsen (studio LEFF)
Drukwerk: Drukwerkdeal.nl

Redactieadvies: Marieken Pronk, Masja Mesie, Lambrecht Spijkerboer, Johan Keijzer, Dustin Dijkstra, Otto de Loor, Kitty van Dijck (Netwerk Onderwijsadviseurs)
Fotografie: uit eigen beheer of rechtenvrij, tenzij anders vermeld

Copyright: © havoplatform en ATOA 2021
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden zonder toestemming van de eigenaar. Waar in deze uitgave 'hij' staat, kan ook 'zij' gelezen worden.

Samen vernieuwen op de havo

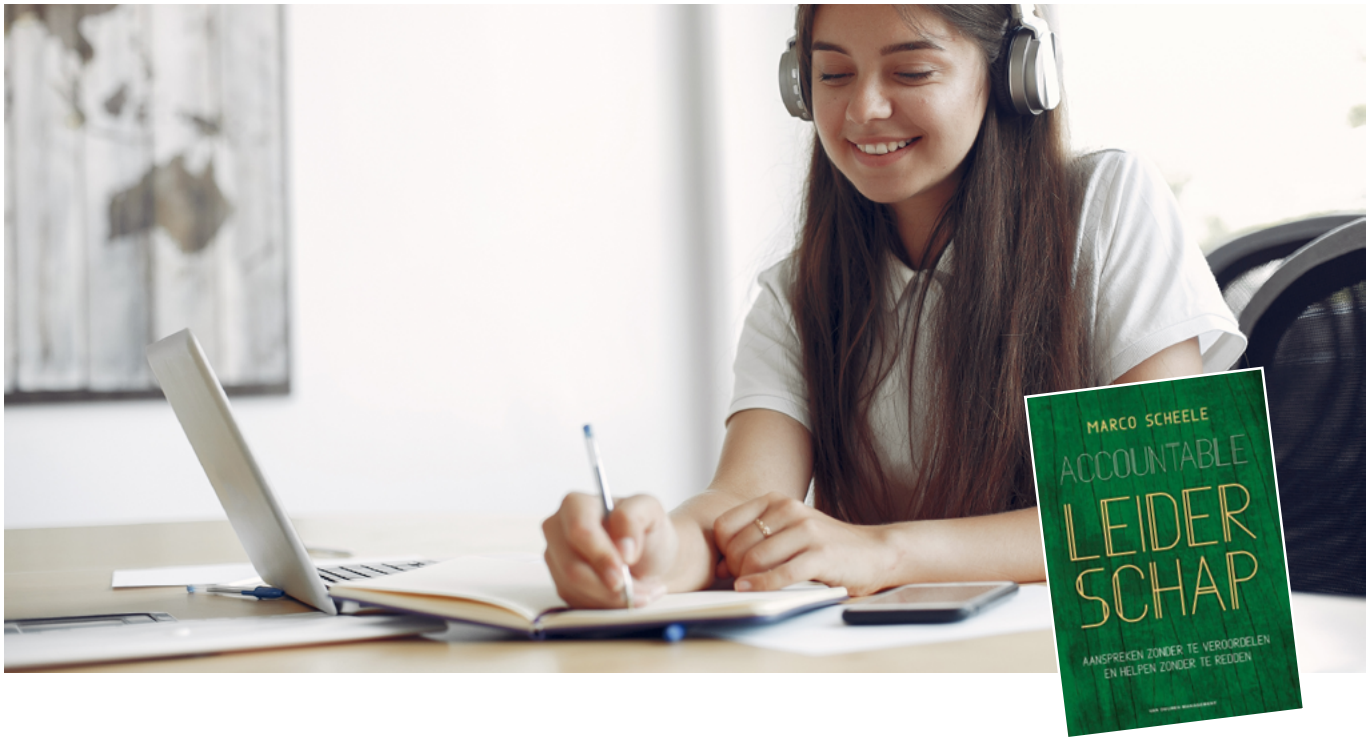

Leren van en met elkaar, dat is wat havisten prettig vinden. Sommige organisaties nemen dit als uitgangspunt bij het herijken van het havo-onderwijs. Hierover spraken we met Peter Paul Lenssen en Sandra van Aalderen, beide bezig met vernieuwing van het havo-onderwijs. Sandra van Aalderen is senioronderzoeker en hoofddocent bij de Academie Pedagogiek en Onderwijs van Hogeschool Saxion en auteur van de boeken *Kijken in het brein* en *Naar een groeigerichte mentaliteit*. Peter Paul Lenssen is directeur havo op het Bernardinuscollege in Heerlen.

Op het Bernardinuscollege in Heerlen krijgen ze de havoleerlingen goed in beweging en ook de resultaten zijn goed. ‘De cruciale factor hierin is de leerlingbegeleiding’, zegt Lenssen, ‘Als je vanuit de relatie heel intensief met de leerling door de school trekt, creëer je wederzijdse betrokkenheid.’ De school is een andere richting ingeslagen met het havo-onderwijs. Een van de kernbegrippen is het ‘collaborative learning’-principe, aan de hand waarvan docenten en leerlingen samenwerkend leren. Daarbij werken docenten in domeinen samen en werken leerlingen vanuit overkoepelende inhoudelijke thema’s. Waar eerder de kwalificatie centraal stond (denken vanuit de kernbegrippen van Gert Biesta), staat nu subjectwording en socialisatie op de voorgrond.

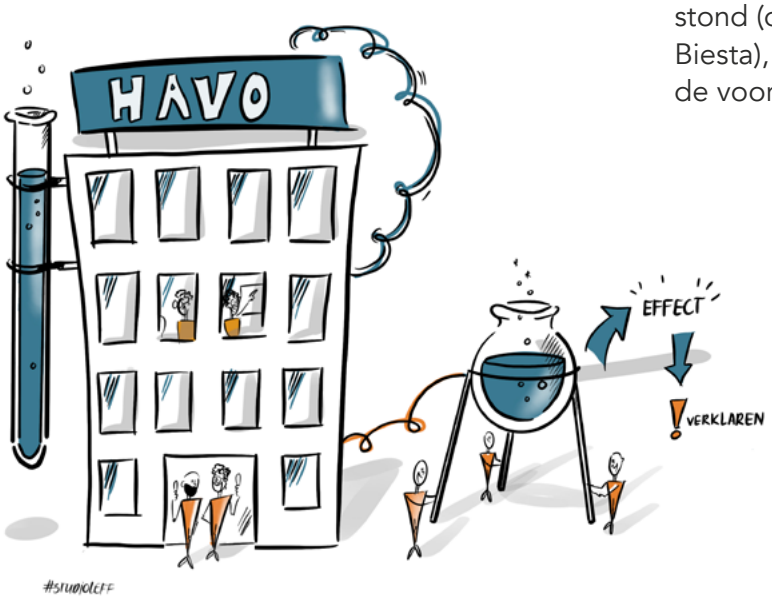

In de 60-minuten-lessen is 30 minuten ingeruimd voor de docent in de coachende rol (met daaromheen 15 minuten instructie en afronding). Daarnaast begeleidt hij als coach leerlingen in het goed omgaan met de coachtijd. In totaal coacht elke docent een derde deel van zijn weektaak. Lenssen benadrukt dat het een proces is waarbij de resultaten niet gelijk zichtbaar zijn, maar waarbij met name de visie op het onderwijs belangrijk is. Het gevolg voor hem als schoolleider is dat ook hij een coachende rol heeft. 'We werken niet langer van cijfer naar cijfer, maar van ontwikkelpunt naar ontwikkelpunt.' De leestip van Lenssen voor schoolleiders die meer coachend willen handelen: *Accountable leiderschap* (Marco Scheele, 2017). Centraal in dit boek staat 'aanspreken zonder te veroordelen en helpen zonder te redden'.

Bij het project Havo van de toekomst werken docenten van twaalf Twentse middelbare scholen in professionele leergemeenschappen aan de vernieuwing van het havo-onderwijs. De leergemeenschappen gebruiken hiervoor een professionaliseringsaanpak genaamd LOOF (leergericht-onderwijs-ontwikkel-fundament). Inzicht in het proces van leren en motiveren vormt een kennisfundament in deze aanpak. Elke leergemeenschap wordt gecoacht door een docentcoach van het Saxion, die wordt begeleid door Sandra van Aalderen. Op deze manier zoeken de scholen een antwoord op de vraag: waar gaat het havo-onderwijs van de toekomst over? In maart 2020 zijn enkele ministers op bezoek geweest op het Saxion om zich te laten informeren. Ook zij zien het belang van anders vormgeven van het havo-onderwijs. 'Daarvoor mag de methode even aan de kant', zei minister Slob en 'Het is belangrijk, omdat de aansluiting met het hbo te wensen overlaat', aldus minister Engelsman.

Om het hbo en de havo van elkaar te laten leren en te komen tot een nieuw onderwijsontwerp formuleert Sandra twee bouwstenen voor essentiële onderwijsontwikkeling. De eerste bouwsteen is docenten te stimuleren om hun handelen en oplossingen te onderbouwen door een relatie te leggen tussen het onderwijs dat ze geven, de leeruitkomsten (volgend op dat onderwijs) en de onderleggers van leren en motiveren, met andere woorden: hoe kan ik de leeruitkomsten met het gegeven onderwijs verklaren vanuit de kennis over leren en

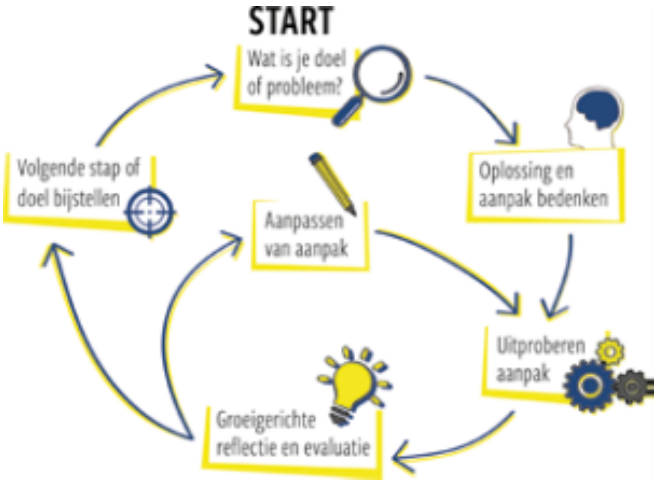

motiveren? De tweede bouwsteen is: voorkom dat docenten kennis en informatie blindelings overnemen of inzetten als een trucje. Stimuleer in plaats daarvan de denkvaardigheden van de docenten. In het tijdschrift *Schoolmanagement* verscheen hier eerder een artikel over, getiteld 'Groter denken, kleiner doen'. Hierin doorlopen docenten in de leergemeenschap systematisch een ontwerpcyclus die is gebaseerd op het denken van de taxonomie van Bloom.

Peter Paul Lenssen

Sandra van Aalderen

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

Flexibilisering, wel doen of toch niet?

Stem je onderwijs af op de verschillen tussen leerlingen, dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Docenten en leerlingen zijn gewend geraakt aan een klassikaal systeem dat eigenlijk afgestemd is op gemiddelden. Scholen weten wel dat er een wens is om het anders te doen, maar blijven zich toch afvragen wat er mis is met 'gewoon goed lesgeven'. Maar met de havo gaat het niet goed, blijkt uit *De Staat van het Onderwijs 2020*, en eerder uit die van 2019. Havisten blijven het vaakst zitten en de afdeling wordt vaker 'zwak' genoemd door de Onderwijsinspectie. Havisten zijn slim genoeg om te berekenen wat ze nodig hebben om een voldoende te scoren, lang niet elke leerling haalt alles uit zichzelf. Ook noemen ze de (online) lessen geregeld saai…

Om dit te veranderen zijn veel scholen begonnen met een bepaalde vorm van maatwerk. Sommige scholen kiezen voor differentiatie in de les, andere kiezen voor een flexibel rooster. Hiermee zoek je als school naar een nieuwe balans tussen vrijheid en kaders. Omdat de docent minder contacturen heeft met de hele groep, zien we relatief vaak dat hij in deze resterende uren bezig is zoveel mogelijk leerstof door instructie over te brengen op de leerlingen. Van leerlingen wordt dan verwacht dat ze het verwerken van de leerstof buiten deze klassikale momenten om doen. In veel gevallen leidt dit tot didactische verarming. Hierdoor raken leerlingen gedemotiveerd en hebben ze nog meer moeite om aan de slag te gaan met de (huiswerk-) opdrachten. Paradoxaal genoeg waren dit juist de beoogde doelen van de flexibilisering: meer motivatie en leerlingen beter aan de slag krijgen.

Zorg voor voldoende begeleiding

Op het Stanislascollege in Delft zijn ze van 45-minuten-lessen overgegaan naar 60-minuten-lessen en hebben ze 20% van de lestijd omgezet in maatwerktijd. Jeroen van der Kraan (afdelingsdirecteur op de havo) geeft aan: 'Maatwerk is succesvol als de leerling iets komt halen, als de leerling merkt dat hij nog moet bijspijkeren. Leerlingen weten echter nog helemaal niet goed, wat ze nog niet weten. Het is aan ons om leerlingen te laten weten, wat ze in de lessen kunnen 'halen'. We willen leerlingen nog meer bewust maken van waar ze staan ten opzichte van de leerdoelen en hoe ze een volgende stap kunnen zetten. Havisten hebben gemiddeld gezien ten opzichte van vwo'ers meer moeite om vooruit te kijken en iets minder gevoel van urgentie. Goede begeleiding van de mentor is daarom van belang. Vrijwel elke klas heeft daarom ook twee mentoren.' Jeroen geeft aan dat ze op de goede weg zijn. 'Niet alles tegelijk willen, maar kleine stappen zetten en zien hoe het gaat. De langere lestijd laat nu al wel iets positiefs zien, namelijk dat de verwerkingsmogelijkheden in de les plaatsvinden.' Als afdelingsdirecteur blijft er werk aan de winkel. 'Het aanpassen van de roosters leidt niet sec tot gedragsverandering. Het is de taak van de schoolleider om de ingrediënten die leiden tot gedragsverandering in beeld te krijgen en daar iets mee te doen.'

Jeroen van der Kraan

Flexlessen voldoen (nog) niet aan verwachting

Heike Koorenhof (teamleider havo op CSG Augustinus in Groningen) geeft aan dat flexlessen voor hun havisten niet werkten, maar voor hun vwo'ers wel: 'De resultaten op de havo zijn beneden verwachting. De secties geven aan een uur te hebben 'ingeleverd' en zijn geneigd om de leerstof in minder tijd aan de leerlingen over te dragen door veel aan het woord te zijn. Het boek 'Wijze lessen' geeft ook aan dat de hersens van pubers verwerkingstijd in de les nodig hebben. Dat lukt niet op het Augustinus, waar leerlingen nu flexlessen mogen kiezen. Bovendien kiezen leerlingen de flexlessen niet altijd verstandig. Het hebben van een bijbaantje op een donderdagmiddag, zorgt ervoor dat de leerling in kwestie die flexles niet kiest, ook niet als dat wel nodig zou zijn. Daarom geven we de flexlessen op de havo weer terug aan de secties. Onze havisten hebben een andere oplossing nodig, daar blijven we naar op zoek.' Havisten kiezen op het Augustinus dus sneller voor een uur met een docent die chill is, dan voor een vak waarbij ze ondersteuning nodig hebben. Ook maken ze vaker een pragmatische keuze voor flexlessen op grond van persoonlijke activiteiten naast de lessen.

Heike Koorenhof

Rebekka Wijma, havo 4-leerling op het Augustinus, vertelt hoe zij het ervaren heeft:

'Keuzes hebben is fijn, maar 9 uren in een week kiezen in havo 4 is wel veel. Vragen kunnen stellen doe ik liever in de gewone les, dan in een flexles. Het systeem van flexlessen zou ik zinvoller vinden vlak voor een toetsweek, maar hoeft niet aan het begin van een periode.'

verder op volgende pagina

Op tijd starten met verwerking

Lambrecht Spijkerboer en Johan Keijzer (trainers bij Netwerk Onderwijsadviseurs) zeggen hierover: 'Als leerlingen niet in het bijzijn van de docent gestart zijn met de verwerking van de leerstof is er te weinig begrip ontstaan om vervolgens zelfstandig aan de slag te gaan. Stel je voor, dat je als leerling een klassikale les hebt met de docent, die daarin de leerstof (in rap tempo) uitlegt en je mag ervoor kiezen om daarna nog een flexles bij dezelfde docent te volgen. Waar moet je dan beginnen in het stellen van vragen, als je de les daarvoor nog nauwelijks bent gestart met het verwerken van de leerstof? Ook gemotiveerde leerlingen zouden wel eens minder goed af kunnen zijn. Toch is flexibilisering volgens ons een goed idee. Je geeft leerlingen immers keuzevrijheid binnen kaders. Voorwaarde is wel dat docenten het differentiëren in de les in zekere mate beheersen en in een deel van de les de leerstof samen verwerken. Maar flexibilisering als systeem zorgt niet zomaar voor differentiatie, waarbij meer leerlingen meer laten leren de beoogde opbrengst is.'

Lambrecht Spijkerboer

Johan Keijzer

NETWERK ONDERWIJSADVISEURS

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

Verbinding houden bij onderwijs op afstand

'IJverige meisjes en gestructureerde leerlingen bloeien op in een situatie met afstandsonderwijs. Hun goede focus helpt hen daarbij.' Herman Bruins – directeur havo Winkler Prins

'Met het onderwijs op afstand mis je een belangrijk aspect van het klassikale lesgeven. We krijgen het niet voor elkaar om het sociale aspect van school online na te bootsen. Docenten wilden na de eerste lockdown inhoudelijk tempo maken, terwijl leerlingen het gezellig wilden hebben met elkaar.' Cindy Schade – afdelingsleider havo (tweetalig) Cambreur College

Het zijn twee voorbeelden, waaruit blijkt dat er veel verschillen zichtbaar zijn tussen de ervaringen van leerlingen onderling, maar ook tussen die van docenten en leerlingen. Havisten beschouwen we als intelligente leerders die het fijn vinden om met elkaar (onderzoekend) te leren en het nut van leerstof en bijbehorende opdrachten in te zien. Jasper Rijpma (docent op het Hyperion Lyceum) waarschuwt voor de valkuil dat in een online setting juist de leuke opdrachten en projecten sneuvelen. Onderwijs op afstand reduceert het leren regelmatig tot individuele opdrachten en dat treft juist de havist die zo graag samenwerkt.

Om deze valkuil te vermijden zouden de volgende drie vragen centraal moeten staan bij het ontwerpen van een online havoles:

1. Hoe maak en houd ik verbinding met de sociale en intelligente havist?
2. Hoe zorg ik ervoor dat ik online inzet op de kracht van samenwerken en elkaar ontmoeten?
3. Hoe maak ik helder aan de havist wat de relevantie is van de opdrachten en de uitleg?

Daarnaast hebben Masja Mesie en Dustin Dijkstra (trainers bij Netwerk Onderwijsadviseurs) en Jasper Rijpma een aantal praktische tips om in deze lessen van techniek naar didactiek te komen:

1. Organiseer verbinding in je lessen door:
   a. leerlingen met elkaar samen te laten werken in breakout rooms.
   b. een korte lesstarter te gebruiken die leerlingen betrekt en die hun denken activeert. In het boek *Unmute* beschrijft Masja Mesie hiervoor vormen, die duidelijk maken dat ook online lesgeven zijn eigen pluspunten heeft.
   c. een vraag te laten beantwoorden in het chatvenster, waarbij leerlingen het antwoord al wel intypen, maar pas op 'verzenden' mogen drukken als de docent dit aangeeft.
   d. feedback te (laten) geven in kleine groepjes (bijvoorbeeld in breakout rooms).
2. Bied keuzemogelijkheden, bijvoorbeeld in de manier van werken (alleen of samen in breakout rooms).
3. Zorg voor overzicht. Laat zien hoe jouw uitleg onderdeel uitmaakt van het grotere geheel.
4. Werk net als in reguliere lessen vanuit leerdoelen. Dit nodigt leerlingen uit om te denken en handelen in doelen (een van de 7 didactische principes van Jasper Rijpma om te komen van techniek naar didactiek).

Tenslotte blijft ook bij onderwijs op afstand dit het meest belangrijke: wees duidelijk in de functies van de les. Wanneer zijn je instructiemomenten voor iedereen en wanneer niet? En op welke wijze kunnen leerlingen de leerstof (samen) verwerken? In dat opzicht is de les net als anders.

Dustin Dijkstra

Masja Mesie

Jasper Rijpma

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

HavoP: een praktijkgericht vak op de havo

'Leren door te doen, theorie echt omzetten naar praktijk, het bevalt de scholen nu al goed.'

Ondernemers, ontdekkers, ontwikkelaars… Veel havisten willen graag praktijk en theorie combineren en zich zo beter voorbereiden op de arbeidsmarkt. Door een praktijkgericht vak op de havo aan te bieden worden ze hierin op hun wenken bediend. Op deze manier zien ze de relevantie van het leren en maken ze bewuste keuzes voor hun hbo-opleiding. De tijd is gekomen om de toekomst van het havo-onderwijs te verbeelden en opnieuw tegen het licht te houden. Marc Janssen (bestuurder van het havoplatform en rector van het Northgo College) geeft aan dat alle lichten op groen lijken te staan bij het ministerie, maar dat er nog wel stappen gezet moeten worden, voordat het vak daadwerkelijk op het rooster mag staan. Daarover zegt hij het volgende:

'De havist dient naast het opdoen van kennis ook competenties te ontwikkelen die nodig zijn op het hbo. In het huidige havocurriculum is daarvoor geen plek. De Onderwijsraad heeft in een van zijn adviezen gepleit voor meer praktijkgericht werken op de havo en het vwo. Het havoplatform heeft een kader geschetst voor een praktijkgericht vak, HavoP (eerder wel 'vakhavo' genoemd), dat binnen het huidige curriculum als klein examenvak (120 uur) of groot examenvak (360 uur) kan worden aangeboden.
Begin 2021 verschijnt de brochure over HavoP, waarmee het havoplatform en belangstellende scholen naar het ministerie gaan om het vak goedgekeurd te krijgen als schooleigen examenvak.'

Wat is HavoP?

In 2016 is het eerste kader voor HavoP door het havoplatform geschreven en is er contact gelegd met het SLO en het ministerie. In 2019 is een initiatief gestart om het praktijkvak geaccrediteerd te krijgen. Projectleiders Jannet Maréchal en Otto de Loor begeleiden sinds anderhalf jaar 25 scholen in een leernetwerk. Deze scholen ontwikkelen ieder op eigen wijze hun HavoP, op grond van een kader bestaande uit vier onderdelen:

1. algemene, praktijkgerichte vaardigheden,
2. systematisch werken in de praktijk,
3. loopbaanoriëntatie en -begeleiding,
4. kennis.

Binnen dit kader ontwikkelen de scholen in samenwerking met het bedrijfsleven en het hbo opdrachten die leerlingen grotendeels in de praktijk uitvoeren. Een van de inspiratiebronnen voor HavoP is het Calvijn College in Goes. Hier is de 'vakhavo' ontwikkeld, een technische invulling van HavoP. De leerlingen en ouders zijn zeer tevreden over deze vakhavo. Inmiddels hebben de eerste leerlingen met succes het examen met de vakhavo afgerond en zijn ze ingestroomd op het hbo. Govert Kamerik van het Calvijn College geeft aan wat de grootste winst is van het vak: 'Het is geweldig dat leerlingen volop kunnen genieten van het praktische van een beroepsgericht vak. Dat ze dat weten te combineren met de theoretische kant van de havo is pure winst.' Naast de richting techniek doen scholen ook al ervaring op met economie, zorg en onderwijs.

Samenwerking in het leernetwerk

Ook twee andere scholen deelden met ons hun ervaringen in het leernetwerk en hun ambities bij het ontwikkelen van het praktijkgerichte vak op de havo.

Michelle Roose (teamleider bovenbouw havo/vwo, Scheldemond College):

'In het leernetwerk delen we als collega's onze visie op, uitwerking van en ervaringen met een praktijkvak op de havo. Door de kennis die ik heb opgedaan vanuit de verschillende initiatieven heeft de ontwikkeling van het praktijkvak op onze eigen havo een enorme boost gekregen. Ook heeft het leernetwerk praktische tips opgeleverd en stimuleert het ons om de ontwikkeling door te zetten. Wij hebben de ambitie een groot schoolexamenvak op de havo neer te zetten, waar de meer praktisch georiënteerde leerling kan leren aan de hand van opdrachten vanuit een bedrijf en in de praktijk van het bedrijfsleven. HavoP wordt een praktijkvak, waarbij de leerling zich de (technische) basisvaardigheden eigen maakt en de taal van het bedrijfsleven leert spreken.'

Arjan Woord (stagecoördinator havo Pieter Zandt):

'We zijn net enkele maanden aangehaakt op het leernetwerk en het heeft ons direct al nieuwe energie gegeven om op de ingeslagen weg verder te gaan. Onze ambities bij het praktijkgerichte vak zijn meervoudig. Allereerst willen we havisten in het curriculum naast alle theorie ook meer praktijk aanbieden. Dat is tot dusver in onbalans. Vooral jongens hunkeren ernaar. Vervolgens willen we het praktijkvak graag gebruiken om stages en het profielwerkstuk te integreren. Tenslotte beogen we met het praktijkgerichte vak een betere oriëntatie op de vervolgstudie en beroepskeuze.'

Jochem Harink (havo 5-leerling op Het Erasmus) is een van de leerlingen die tijdens de pilot al mee mocht doen met de vakhavo. Hij heeft een grote opdracht kunnen uitvoeren bij een bedrijf waar een machine ontwikkeld werd voor een specifiek subproces: het automatisch assembleren van een ketting. Dat deed hij twee jaar lang een halve dag per week. Hij zegt: '*Ik heb door de vakhavo veel beter de koppeling leren zien tussen de vakken op school en hoe deze benut worden in de praktijk. Ik was al na enkele weken zeker van mijn vervolgstudie werktuigbouwkunde. Op de woensdagen voelde ik mij werknemer, zo werd ik ook behandeld. Het effect was dat ik de andere dagen op school positiever was en meer het nut zag van allerlei vakken.*' Jochem gaat na havo 5 starten met zijn hbo-opleiding en mag ook voor het bedrijf enkele werkzaamheden blijven doen.

Marc Janssen

Jannet Maréchal

Otto de Loor

havoplatform

ATOA
Advies en Training voor Onderwijs Ambities

NETWERK ONDERWIJSADVISEURS

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

Wat betekent de nieuwe leerweg voor de havo?

In 2024 wordt de nieuwe leerweg ingevoerd als opvolger van vmbo GL en TL. In deze nieuwe leerweg zullen alle leerlingen een praktijkgericht programma volgen (MavoP). Sinds december 2020 worden 136 pilotscholen begeleid. Vanaf schooljaar 2021-2022 zullen de praktijkgerichte examenprogramma's met leerlingen in het derde leerjaar gaan draaien. Marc Janssen (bestuurder van het havoplatform en rector van het Northgo College) volgt de ontwikkelingen op de voet. Hij deelt zijn kennis met ons.

De opbouw van het vmbo met de veelheid aan leerwegen is verwarrend voor leerlingen en ouders. Vmbo GL en TL sluiten niet altijd aan op de leerstijl van de leerling. Ook kan de voorbereiding én het maken van hun keuze voor vervolgonderwijs (mbo of havo) beter. Deze zaken worden door het ministerie genoemd als redenen voor de invoering van de nieuwe leerweg.

Praktijkgericht programma

De nieuwe leerweg wordt in het onderwijsstelsel gepositioneerd tussen de havo en de beroepsgerichte leerwegen, en krijgt een eigen karakter. Elke leerling volgt naast de algemeen vormende vakken een praktijkgericht programma, waarvoor een kader van eisen is ontwikkeld. Dit programma bestaat uit uitdagende, levensechte opdrachten in verschillende contexten. Alle opdrachten worden in samenwerking met bedrijven en het mbo ontwikkeld en passen daardoor goed bij de regio. De vakken Dienstverlening en producten, Zorg en welzijn, en Economie en ondernemen worden doorontwikkeld tot praktijkgerichte programma's, die door alle scholen kunnen worden aangeboden. Dit geldt ook voor de vakken Informatietechnologie en Technologie en toepassing. Dit laatste vak is (al jaren) een experimenteel schoolexamenvak, waar 36 scholen samen met het SLO aan werken. Deze scholen maken deel uit van de 136 pilotscholen.

Aansluiting op de havo

Ongeveer 20% van de leerlingen stroomt van vmbo GL en TL door naar de havo. Daarom is het belangrijk dat de nieuwe leerweg goed op de havo aansluit. Op welke manier de nieuwe leerweg hier met het praktijkgerichte programma aan kan bijdragen is nog onderwerp van gesprek. De havo kent immers (nog) geen praktijkgerichte component. De nieuwe leerweg kan wellicht een extra stimulans zijn om ook op de havo een praktijkgericht vak of programma in te voeren. Daarom nemen ook docenten en schoolleiders van de havoafdelingen deel aan de pilotgroepen en participeert het havoplatform samen met andere belanghebbenden in de strategiegroep Nieuwe Leerweg.

Marc Janssen

havoplatform

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

Hoe gaat het nu met… het Odulphus?

In 2016 en 2017 kwamen Jan Beesems (conrector havo) en Michel Pijpers (docent Nederlands en onderwijsontwikkelaar) van het Odulphuslyceum in Tilburg naar het havocongres. Daar vertelden ze over hun nieuwe onderwijsconcept met als opvallende speerpunten: afschaffen van het zittenblijven en formatief lesgeven, waar ze al vanaf 2013 mee werkten. We vroegen ons af hoe het nu met hen gaat, vijf jaar na hun inspirerende presentatie.

Volgens Beesems en Pijpers gaat het 'kai goed', zoals ze in Tilburg zeggen. In 2014 verhuisde de school naar een compleet gerenoveerd gebouw dat past bij hun ideeën over goed havo-onderwijs en een goede voorbereiding op het hbo. Dit bracht ook de veranderingen in het onderwijs in een stroomversnelling. Ondertussen zijn de uitgangspunten van de school wel steeds dezelfde gebleven:

- zorgen voor een prettige sfeer ('relatie voor prestatie'),
- alles doen op basis van vertrouwen,
- leerlingen en leraren komen naar school om te leren (en leren = werken),
- het eigenaarschap voor het leren ligt consequent bij leerlingen (en hun ouders),
- het eigenaarschap voor het onderwijs ligt bij de individuele leraren.

Geen zoemer meer

Enkele systeemingrepen hebben geholpen om de uitgangspunten verder te bevorderen. Zo gaat er geen zoemer meer. Dat lijkt marginaal, maar het geeft een heel andere flow. Ook kan een leerling in principe niet doubleren, want onderwijs moet een succeservaring zijn. Wel krijgt elke leerling aan het einde van het jaar een advies, maar dat mag hij naast zich neerleggen. Naast gewone lokalen hebben we ateliers met plek voor 64 leerlingen. Dit dwingt leraren om na te denken over hun didactiek, want 50 of 100 minuten zenden lukt je in zo'n setting totaal niet. Tenslotte werken we met het zogenaamde havopunt. Voor elke leerling maakt de docent gebaseerd op wat hij ziet een inschatting van waar hij aan het einde van het jaar staat. Dit drukt hij uit in een cijfer. Aansluitend hierop staan alle wegingen in Magister op 0. Leerlingen ervaren daardoor veel minder druk.

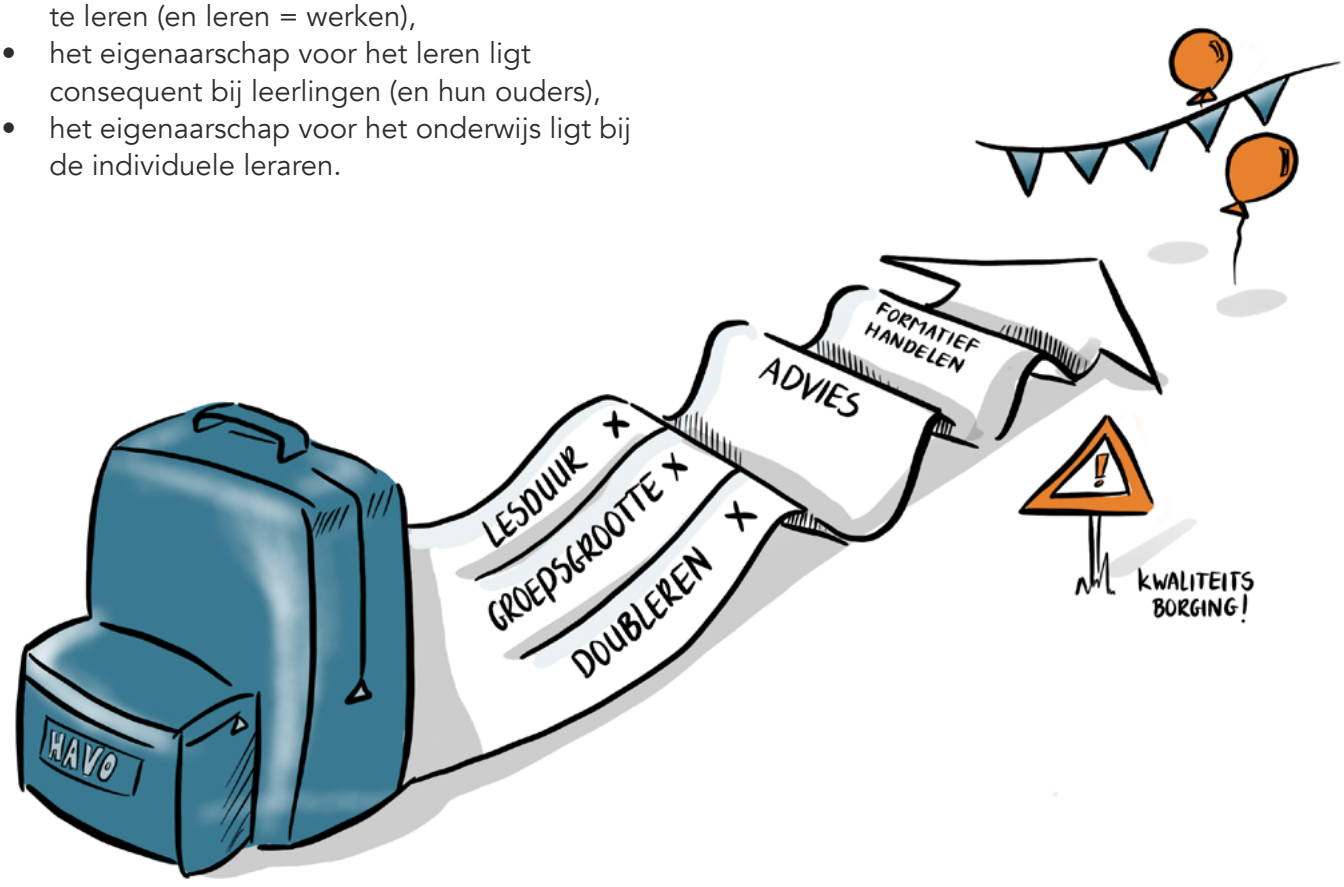

#STUDIOLEFF

verder op volgende pagina

Meer dan 90% geslaagden

De resultaten zijn fantastisch. De doorstroomcijfers liggen ruim boven het landelijk gemiddelde en de eindexamenresultaten liggen al vijf jaar op rij boven de 90% (de coronalichting van 2020 niet meegerekend). Ook op andere vlakken scoren we hoog: oudertevredenheid 8,3, leerlingtevredenheid 7,5 en bovenbouwsucces havo percentielscore 98. Daarnaast hangt er op school een prettige, informele huiskamersfeer. Orde- en disciplineproblemen zijn verleden tijd en leerlingen en leraren gaan met plezier naar school. Ook hebben we sinds 2014 al meer dan 70 scholen uit het hele land op bezoek gehad, om te kijken hoe het bij ons op school gaat.

Samen genieten van verandering

Is het dan alleen maar euforie? Nee, zeker niet. De droomfase is voorbij en mensen van het eerste uur zijn vertrokken. Als het even tegenzit, hebben we de neiging terug te vallen in oud gedrag. Daar moeten we steeds weer voor waken. Een veranderingsproces is onomkeerbaar. Als je eenmaal begonnen bent, moet je blijven veranderen, met zijn allen. Dat is een kwestie van twee stapjes vooruit en één achteruit, en ook van geduld. Niet te snel gaan, maar ook niet te langzaam. Weten waar je naartoe wilt zonder daar te arriveren en vooral samen genieten, want onderweg is het ook mooi.

Wil je meer weten of onze school bezoeken? Neem dan contact op.

Jan Beesems - jbeesems@odulphus.nl
Michel Pijpers - mpijpers@odulphus.nl

De leraar is de motor van de ontwikkeling

Op 14 januari sprak Henk van Ommen (voorzitter havoplatform en rector van het Baarnsch Lyceum) met Jelle Jolles over jongeren en het onderwijs in 2021. Dit interview is te vinden via de QR-code onderaan dit artikel of op www.havocongres.nl/magazine. In het gesprek kwamen onder andere de drie onderstaande thema's aan de orde. Jolles benadrukte hierbij zijn boodschap, dat de leraar de motor van de ontwikkeling en ontplooiing van jongeren is: 'Een rups wordt geen vlinder als je hem zegt, dat hij moet gaan vliegen.'

Jelle Jolles is emeritus hoogleraar neuropsychologie aan de Universiteit Maastricht en de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij houdt zich al vele jaren bezig met onderwijsinnovatie en is auteur van de bestsellers *Leer je kind kennen* (2020) en *Het tienerbrein* (2016).

Kansenongelijkheid

Wat is aangeboren en wat kunnen we beïnvloeden? Opvoeders en leraren hebben invloed op de omgeving van jongeren en kunnen hen daardoor binnen genetisch bepaalde grenzen tot ontplooiing laten komen. Ze maken keuzes in wat ze aanbieden, waar ze op sturen en waar ze feedback op geven. Jolles pleit ervoor om verschillen, zoals tussen jongens en meisjes en in leer- en leefomgeving, leidend te laten zijn om kansengelijkheid te bevorderen. Hoe schraler de omgeving, des te groter de kans dat het kind nog kan rijpen. In dat geval is de rol van de leraar nog belangrijker, dan wanneer de omgeving 'rijk' is. Daarnaast kunnen leraren hun expertise meer met ouders delen, zodat ouders minder in de kramp schieten bij het thuis begeleiden van hun kind. Als je als leraar potentie in een kind ziet, reken het dan niet af op matige cijfers, maar besef dat jij die potentie kunt ontsluiten.

Eigenaarschap

Wat mogen we van tieners verwachten? Keuzes leren maken is erg belangrijk, maar vraagt wel begeleiding. Kleine keuzes, zoals de volgorde waarin je je huiswerk maakt, kun je ze goed toevertrouwen. Maar grote keuzes, met consequenties voor hun leven over tien of twintig jaar, zijn te complex en kunnen ze nog niet overzien. Dat de leraar de motor is in de ontwikkeling van leerlingen wil niet zeggen, dat hij hen geen eigenaar kan maken van hun leerproces. Maar zie de leerling als regieassistent en de leraar als regisseur. Hij houdt de regie en bepaalt telkens of de leerling baat heeft bij feedback. De hersenen van jongeren blijven tot na het eindexamen 'work in progress'. Nu steeds meer bekend is over de hersenwerking kan het onderwijs daar meer en meer op inspelen.

Sociaal leren

De basisfunctie van het brein is nieuwsgierigheid en de bron hiervoor is kennisoverdracht. Leerlingen met elkaar laten praten over wat ze ergens van vinden en ze dit laten verwoorden, zijn daarvoor prima leeractiviteiten. Zo leren ze andermans bedoeling begrijpen en dat stimuleert de ontwikkeling van hun executieve functies. Dat zou meer moeten gebeuren, vindt Jolles. Wat leeftijdsgenoten belangrijk vinden is voor het sociale brein van de tiener wezenlijk. Daar kan het onderwijs niet omheen. Bovendien vergroot sociaal leren het zelfinzicht en dat bevordert weer de gewenste zelfregulatie. Feedback van de leraar is hierbij onmisbaar en helpt de leerling om verantwoordelijk te worden. Op die manier kun je als docent je leerling écht helpen om van een rups een vlinder te worden.

Ben je zelf nieuwsgierig geworden? Bekijk dan het hele interview, waarin Jolles dieper ingaat op deze drie thema's.

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

Een lerende cultuur dankzij kijkwijzers?

Koning zijn in je eigen klaslokaal komt niet zoveel meer voor. Docenten leren steeds vaker door het bezoeken van elkaars lessen, collegiale consultatie of intervisie. Ook steeds meer leidinggevenden brengen lesbezoeken. Vaak zetten scholen hierbij een kijkwijzer in als hulpmiddel. Zo'n kijkwijzer is niet bedoeld als beoordelingslijst, maar als instrument voor een goed gesprek over onderwijs naderhand. Hieronder delen twee scholen hun ervaringen met een kijkwijzer en vertelt een derde school hoe zij hun lesbezoeken zo organiseren dat het aantal onderwijsdialogen verdubbeld wordt. Tenslotte volgen enkele tips van twee ervaren trainers.

School 1: Kajmunk College (Irma Brunt, teamleider havo bovenbouw)

Irma Brunt laat de kijkwijzer (DOT) door drie partijen invullen: door de leerlingen, de geobserveerde docent en door zichzelf. Vergelijking van deze drie lijsten levert een goede basis op voor het feedbackgesprek.

School 2: Het Erasmus (Mirjam Westerhoff, schoolleider)

Mirjam Westerhoff geeft aan dat gebruik van een kijkwijzer (ICALT) zonder tekst of uitleg een verraderlijke valkuil is. Score 'nul' betekent bijvoorbeeld niet dat je het slecht gedaan hebt, maar dat wat je deed op dat moment niet zichtbaar was. Het voordeel van werken met een kijkwijzer is dat goed zichtbaar wordt, wat de zone van naaste ontwikkeling is van de docent. Docenten krijgen door het inzetten van de kijkwijzer en het feedbackgesprek meer lef om hieraan te werken.

School 3: H.N. Werkman Stadslyceum (Margreet Bijker, teamleider onderwijs)

'Binnen onze cultuur hechten we veel waarde aan de voortdurende ontwikkeling van de kwaliteit van ons onderwijs. Om de doelen die we gezamenlijk in het schoolplan hebben opgenomen te behalen voeren we continu de dialoog over onderwijs. Een van de plekken waar deze dialoog structureel gevoerd wordt, is in het proces van lesbezoeken. Elk lid van de schoolleiding bezoekt 25 docenten per schooljaar. Hij vraagt per bezoek een docent mee, die op dat tijdstip een tussenuur heeft. Dit is vrijwel altijd een docent van een andere sectie dan de bezochte docent. Direct na de observatie van een half uur is er een onderwijsgesprek tussen beide bezoekers. Het lid van de schoolleiding bespreekt het geheel na met de bezochte docent. Met deze werkwijze willen we voortdurend én gezamenlijk een actueel beeld krijgen van onze onderwijspraktijk. Daarnaast voeren we een inhoudelijke dialoog gericht op het gezamenlijk leren van en reflecteren op datgene wat is waargenomen. Beide doelen dragen bij aan de kwaliteitscultuur binnen onze school.'

Tips van Kitty van Dijck en Otto de Loor (trainers bij Netwerk Onderwijsadviseurs)

Met regelmaat gebruiken scholen kijkwijzers. Ons advies is zo'n tool altijd te gebruiken als onderdeel van een goed feedbackgesprek. Een kijkwijzer alleen levert geen lerende cultuur op. Met elkaar praten over wat je goed onderwijs vindt wel. Een feedbackgesprek is een proces op zich, met de les als beginpunt. Het gesprek start bij de ervaring van de docent: waar is hij trots op en wat had hij liever anders gedaan? De ander vult deze beleving aan met zijn observaties. Rond tot slot altijd af met een actie en laat de docent formuleren, wat hij de volgende keer anders gaat doen. Zijn beleving staat centraal, niet de observatie. Het gaat erom dat de docent leert en verder kan met zijn ontwikkeling.

Kitty van Dijck

Otto de Loor

NETWERK ONDERWIJSADVISEURS

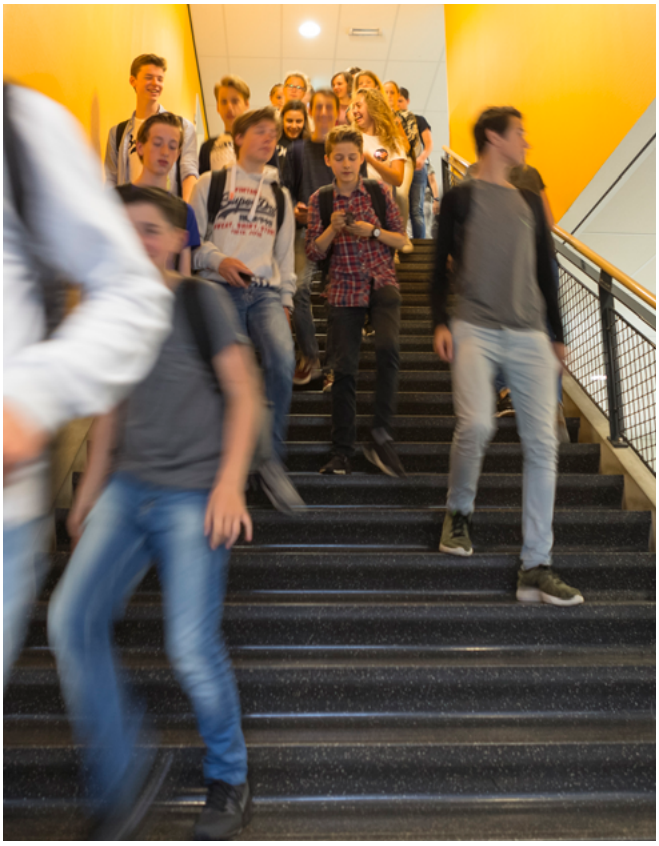

Versterking samenwerking Havisten Competent en havoplatform

Het havoplatform verbindt en neemt initiatief om de betekenis van de havo en de aansluiting op het hbo te vergroten. Dit bereikt het havoplatform onder meer door samen met ATOA het jaarlijkse havocongres te organiseren en door zijn stem te laten horen in de landelijke overleggen die gaan over de havo. Havisten Competent heeft een competentiegerichte leerlijn en werkt regionaal met scholen aan het havo-onderwijs door onder meer intervisiebijeenkomsten. Het havoplatform (landelijk) en Havisten Competent (regionaal) vullen elkaar goed aan en hebben het voornemen om intensiever te gaan samenwerken. Als eerste stap hebben twee bestuursleden van Havisten Competent daarom plaatsgenomen in het bestuur van het havoplatform.

havoplatform

Havisten hebben baat bij structuur en helderheid

'Elke leerling heeft baat bij structuur, overzicht en helderheid in wat er van hem verwacht wordt' en 'Vorm volgt doel', het zijn twee uitspraken van Dominique Sluijsmans (medeauteur van *Wijze lessen*, onderwijskundige en trainer). Ze bieden docenten houvast om havisten te helpen bij het opdoen van succeservaringen en om hen te begeleiden in hun ontwikkelingsproces. 'Daarvoor is het nodig om het leren van de leerlingen goed in beeld te krijgen', zegt ook Marieken Pronk (trainer bij Netwerk Onderwijsadviseurs).

'Havisten stelden voorheen vaak de vraag: 'Waarom moeten we dit doen mevrouw?', vertelt Irma Jansen (docent O&O op het Goois Lyceum). Sinds een flink aantal docenten in de les is begonnen met formatief werken, wordt de vraag veel minder vaak gesteld.

'Leerlingen krijgen over een kleinere hoeveelheid kennis of vaardigheden al inzicht in hoeverre ze het beheersen. Dat werkt positief, zeker bij havisten. Vaak heb je als docent het doel goed in je hoofd, maar maak je leerlingen daar niet echt deelgenoot van', zegt Irma.

Als je de doelen met de leerling deelt, moet je helder hebben waar je op uit bent in je lessen. Dit betekent dat niet de leerstof bepaalt, waar de les over gaat, maar het einddoel. Bepaal daarom wat leerlingen moeten kennen en kunnen, en redeneer terug van havo 5 naar de voorgaande leerjaren. Dominique Sluijsmans geeft aan dat scholen in de praktijk erg veel bezig zijn met de vorm: wat voor onderwijs gaan we geven en welke toetsen geven we? Terwijl de kwaliteit uiteindelijk zit in de helderheid van het doel: waartoe wil je de leerling opleiden? Daar moet je eerst in investeren. Redeneren vanuit *constructive alignment* (Biggs & Tang, 2011) is dan het startpunt. Dit principe stelt dat toetsing en leeractiviteiten in het onderwijs gericht dienen te zijn op de leerdoelen.

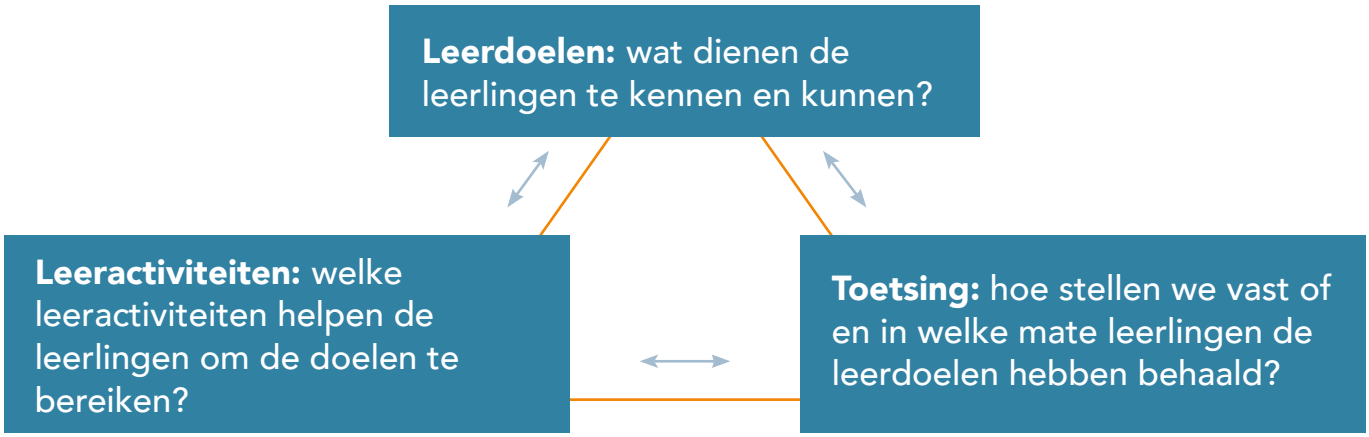

Volgens dit principe wordt het studiegedrag van leerlingen voornamelijk bepaald door de toetsing. Als je ervoor zorgt dat de toetsing meet in welke mate leerlingen de leerdoelen hebben behaald, dan richten de leerlingen hun leeractiviteiten ook op het behalen van die doelen. Dit beantwoordt direct ook deels de vraag, hoe je kunt voorkomen dat leerlingen alleen voor een toets willen werken.

'Nu zien we in scholen dat formatief werken vaak start met de afspraak dat er minder getoetst wordt en dat docenten de voor(ui)tgang van het leren in beeld moeten krijgen en houden. Voor leerlingen moet niet alleen helder zijn dat er minder getoetst wordt, maar ook welk deel van het leren de docent in beeld gaat brengen en hoe. Vroegtijdige en gerichte communicatie hierover, je doelen en ideeën delen met leerlingen, maar zeker ook met ouders, is dan raadzaam.' Marieken Pronk

Advance organisers als kapstok

De 12 bouwstenen uit *Wijze lessen* kunnen helpen om het leren in beeld te krijgen. Maar dit werkt pas als je vooraf investeert in het structureren van wat leerlingen moeten kunnen. Laat hen zien wat de doelen van een onderwijsperiode zijn, in welke volgorde ze aan bod komen en wat de onderlinge samenhang is. Het belang hiervan onderstreepte David Ausubel al in 1960.

Met een advance organiser visualiseer je deze leerdoelen en leerinhouden. Ook stimuleer je leerlingen hierdoor om na te denken over wat ze al wel en nog niet kunnen. Daardoor krijgen ze inzicht in waar ze staan en wat de eerstvolgende stap kan zijn om een leerdoel (beter) te beheersen. Op die manier krijg je ook inzicht in de voorkennis van de leerlingen, op zo'n manier dat zowel de leerling als de docent gericht leeractiviteiten kan inzetten. En doordat het gestructureerd overzicht biedt, sluit het goed aan bij formatief werken.

Doelgericht werken met positieve verwachtingen

Zorg dat je tijdig samen kunt blijven werken en sturen naar het doel, op het moment dat je er iets mee kunt doen. Zo voorkom je dat de leerling geen succes meer heeft en afhaakt, met als gevolg uitval, passiviteit en onvoldoendes. Kijkend naar de leerstof weet je als docent waar de 'scharniermomenten' zitten, de momenten waarop je merkt: als ik ze nu niet mee heb, dan ben ik ze dadelijk kwijt. Het is heel belangrijk, dat je weet wat je gaat doen, als de ene helft van de leerlingen iets begrijpt en de anderen niet. Ga je dan door met de stof of doe je iets anders? Irma geeft aan dat ze op die momenten ook leerlingen als leerbron voor elkaar inzet: 'Leerlingen kunnen in hun manier van antwoorden op vragen soms nét langs de kern van het antwoord fietsen of wat oppervlakkig zijn in hoe ze een opdracht uitvoeren. Maak dan gebruik van *peerassessment*, uitwerkingen vergelijken met die van klasgenoten werkt goed. Er ontstaat in groepjes of duo's bij een leerling soms eerder een 'Oh, moet dat zo'-ervaring dan tijdens centrale uitleg in de klas', aldus Irma.

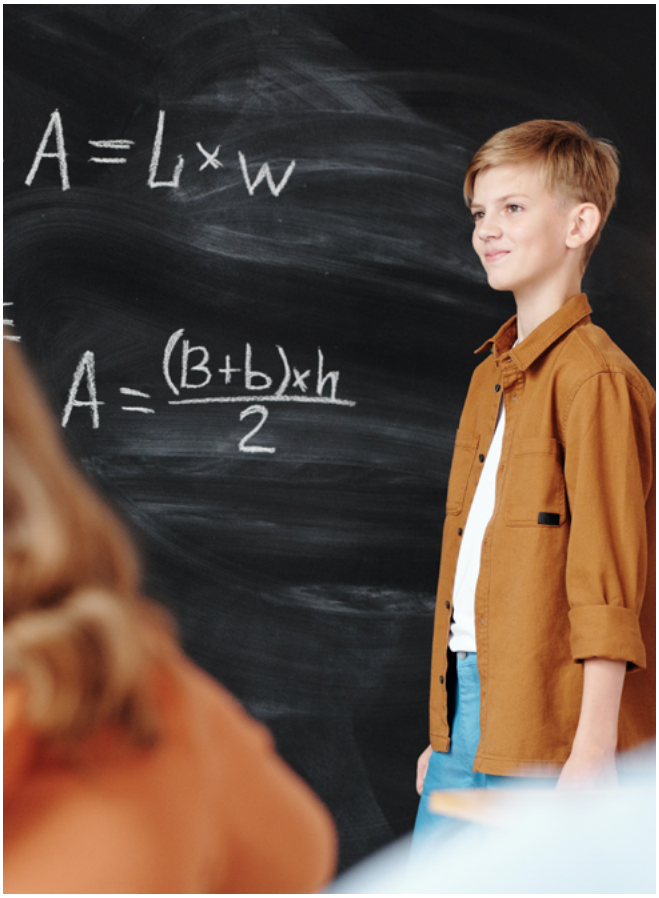

verder op volgende pagina

Succeskansen creëren

'Juist op die momenten zet je gericht didactische werkvormen in, om leerlingen allemaal aan boord te houden', vult Dominique Sluijsmans aan. 'Leerlingen hebben succeservaringen nodig als voedingsbodem voor de volgende stap in hun leerproces. Start bij wat een leerling al kan, om succes in te bouwen. Creëer kansen voor leren en voor oefenen. Positief verwachtingsmanagement kun je met jouw mindset als docent beïnvloeden: ik zie jou, ik weet dat je het kunt. Ik heb jou nodig om je succesvol naar een diploma te leiden en ik heb hoge verwachtingen van jou.

Dit pedagogisch perspectief is uiteindelijk nog veel belangrijker dan de bouwstenen uit *Wijze lessen*. De bouwstenen zijn eigenlijk voorbeelden van keuzes die je kunt maken vanuit het doel dat je voor ogen hebt. Het gaat om het stimuleren van het leren van de leerlingen en hoe je ze tot een succeservaring laat komen. Dit begint bij een doorleefde en diepgaande kennis van je eigen vak en positief verwachtingsmanagement. Investeer daarom in kennis over leren en didactiek, voordat je de bouwstenen gaat inzetten in je lessen.

Marieken Pronk

Dominique Sluijsmans

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

AI coachend de sociale wenselijkheid voorbij

Jannet Maréchal (trainer bij ATOA en Netwerk Onderwijsadviseurs) vertelt over valkuilen en tips bij coachingsgesprekken met leerlingen.

Havisten die in gesprekken worden uitgenodigd om sociaal wenselijke antwoorden te geven, waarna de mentor (te) hard gaat werken om achter het echte antwoord te komen, ik kom het vaak tegen. De leerling wordt dan onvoldoende aan het denken gezet en de mentor heeft moeite om zijn eigen idee te 'parkeren'. Hij lijkt op deze manier snel het juiste resultaat te behalen, maar de leerling is bij deze aanpak geen eigenaar en, nog belangrijker, hij leert zijn eigen (leer)gedrag niet goed kennen. Om de leerling in beweging te krijgen is een gedragsverandering nodig. Mentoren die hierin slagen, zijn in staat leerlingen zo te coachen dat ze zich gezien, gehoord en gewaardeerd voelen en houden leerlingen zo nu en dan een spiegel voor. Hoe doen zij dat?

ATOA
Advies en Training voor Onderwijs Ambities

NETWERK ONDERWIJSADVISEURS

Twijfelwoorden benutten

De grootste winst is te halen door open, reflectieve vragen te stellen. Daardoor komt de leerling aan het woord. Blijf altijd nieuwsgierig en let op zogenaamde twijfelwoorden, zoals 'zou', 'misschien' en 'mogelijk'. Deze woorden verraden de ambivalente situatie, vanwaaruit de leerling komt tot sociaal wenselijke antwoorden, zeker als de docent niet alert is. De leerling ziet best in dat het bijvoorbeeld kan helpen om eerder te beginnen met leren, maar beseft tegelijkertijd ook dat dit lastig en soms spannend is. Door een twijfelwoord te herhalen kun je sociale wenselijkheid voorkomen. 'Ik zou wel wat beter mijn best kunnen doen bij geschiedenis', zegt Marnix. 'En, Marnix, hoe denk je dat te gaan doen?' 'Eh… nou ja, gewoon, beter opletten in de les.' Dit is zo'n antwoord, waarvan de leerling denkt dat het 'het goede antwoord' kan zijn. Mentor tevreden, leerling tevreden, maar er verandert niets.

Succeservaringen uitlokken

Het doel van de mentor is dat de leerling zijn gedachten ordent en ontdekt welke gedragspatronen hij zich onbewust heeft eigengemaakt. Met gerichte coaching ziet de leerling in wat hij wil, wat hij al goed kan en hoe hij dit kan uitbreiden. Het juiste startpunt hiervoor is, wat in de ogen van de leerling belangrijk is. Een goede mentor gaat naast de leerling staan, werkt vanuit échte verbinding en luistert nauwkeurig. 'Marnix, op een schaal van 1 tot 10, hoe tevreden ben je over je huidige cijfers en over je inzet?' Stel, Marnix zegt: 'Een 5.', dan zou een vervolgvraag kunnen zijn: 'Welk inzetcijfer is volgens jou nodig en hoe denk je dat te kunnen halen?' Zo lokt de mentor succeservaringen uit door voorgenomen acties succesrijp te maken. Mentor tevreden, leerling tevreden, en de verandering is ingezet.

De illustraties in dit magazine zijn gemaakt door Bianca Berndsen. Zij helpt docenten met 'Slim leren met de kracht van tekenen'.

Wil jij al je leerlingen betrekken bij de les én een beter resultaat behalen? Dat kan door tekenen in te zetten als leer- en communicatietool. Vakoverstijgend en van inspiratie tot borging.

- Tekenen in de les
- Tekenen bij gesprekken
- Tekenen bij aantekeningen en uitleg

Informatie en gratis downloads vind je op www.lerenmetleff.nl

Executieve functies: onmisbaar voor nu en later

Beginnen aan je huiswerk, inschatten hoelang je ergens over doet en je houden aan een planning, blijken in de praktijk lastig voor havisten. Vaardigheden die helpen ons gedrag te reguleren, zogenaamde executieve functies, worden veel gevraagd in het onderwijs. Tineke en Robine (beide leraar, trainer en eigenaar van het huiswerkinstituut Leren Leren Schiedam) helpen leraren met hun materialen om deze vaardigheden te stimuleren. Ik bracht hen in gesprek met David Maij (neuropsycholoog en gedragswetenschapper bij Neuro Habits).

In veel lessen is de aandacht voor executieve functies nog gering. Onderschatten docenten het belang ervan?

Het zijn vaak niet de vaardigheden zelf, maar het aanleren ervan dat wordt onderschat. Nadenken voordat je iets doet, je emoties onderdrukken of een verleiding weerstaan, zijn allemaal vaardigheden die we in en buiten het onderwijs goed kunnen gebruiken. Iets als plannen is voor jongeren nog lastig gezien de hersenontwikkeling, maar het wordt wel van ze verwacht. Leerlingen moeten veel informatie integreren uit verschillende bronnen zoals Magister, e-mail en Google Classroom. Dat is lastig voor ze en daarom moeten we hen daarbij begeleiden.

De 11 executieve functies

1. kunnen nadenken voor je iets doet (reactie-inhibitie)
2. emotieregulatie
3. volgehouden aandacht
4. een taak beginnen
5. flexibiliteit
6. doelgericht doorzettingsvermogen
7. plannen
8. organiseren en ordenen
9. timemanagement
10. werkgeheugen gebruiken
11. metacognitie (de situatie en jezelf overzien)

Als het aanleren van deze vaardigheden onderschat wordt, is er dan een vaardigheid die relatief eenvoudig is om aan te leren aan havisten?

Je brein wordt goed in wat het vaak doet. Belangrijk is dus om dezelfde principes in veel verschillende situaties aan te leren, met voldoende herhaling, bij welk vak dan ook. Voorwaarde is wel dat je het leren in beeld hebt. Op het moment dat een les voornamelijk bestaat uit zenden, is het lastig om executieve functies te implementeren.

Er wordt veel geschreven over plannen, concentreren en reflecteren. Waarom volgens jullie juist over deze drie vaardigheden?

Jongeren lopen juist vast op vaardigheden als plannen, concentreren en reflecteren. Concentreren wordt bijvoorbeeld almaar lastiger, omdat technologie steeds meer aandacht opeist. Ook plannen is moelijker geworden, doordat informatie uit steeds meer verschillende bronnen komt, zoals Magister, lessen en appjes. En doordat scholen vaker focussen op eigenaarschap en zelfverantwoordelijkheid, zien we dat reflecteren een speerpunt is geworden.

'Komt dit er ook nog bij?' Docenten hebben met regelmaat het gevoel te weinig tijd te hebben...

Tijd voor timemanagement betaalt zichzelf terug. Docenten hebben er uiteindelijk profijt van als jongeren deze vaardigheden beheersen. Het moet er dus niet bij komen, het moet in plaats van. Bovendien is goed leren plannen, organiseren en prioriteren niet iets waar je pas op school mee begint en waar je alleen daar mee te maken hebt. We moeten niet vergeten dat ouders ook een belangrijke rol spelen door het voorleven van deze vaardigheden. Enkele momenten per jaar aandacht van de mentor is te sporadisch voor iets wat zo wezenlijk is in de ontwikkeling naar volwassenheid.

Wil je werken aan executieve functies? Gebruik dan dit stappenplan.

1. Achterhaal met de leerling waar hij nu staat en waar de noodzaak/behoefte het grootst is.
2. Ontwikkel met de leerling samen een zinvol en motiverend leerdoel voor een vaardigheid.
3. Bespreek met de leerling optionele activiteiten en interventies om aan het doel te werken.
4. Laat de leerling bijhouden hoe het plan verloopt en laat hem daarop reflecteren.
5. Zorg voor een systeem van feedback (van de docent, maar ook van medeleerlingen).
6. Gaat het lange tijd goed? Dan is het tijd voor een nieuw leerdoel.

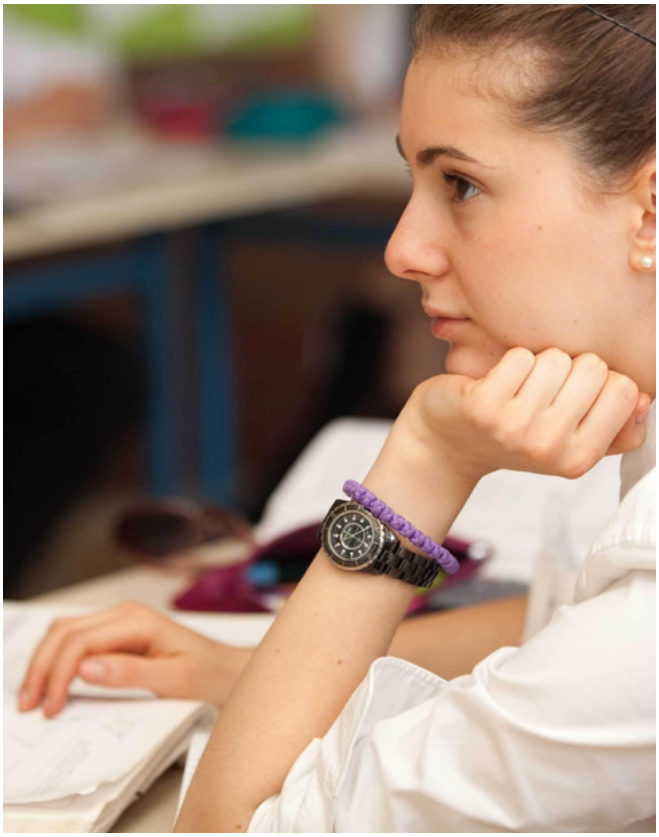

Meer weten?
Scan dan deze QR-code.

Het havocongres Trots op Havo, ben jij erbij op 3 februari 2022?

Wat zeiden eerdere deelnemers over het havocongres?

'Het zorgt ervoor dat ik in contact blijf met andere initiatieven.' Miranda Phoelich (afdelingsleider), Arentheemcollege

'Je kunt er echt wat halen en meenemen. En het is praktisch.' Roosje Verhoeven (coördinator), Mgr. Frenckencollege

'Sommige sprekers zetten je aan het denken en je neemt altijd wat nieuwe literatuur mee.' Herman Bruins (directeur), Winkler Prins

'Ontzettend tof om met collega's (uit het land) samen te sparren en te leren over een fantastische doelgroep. Mijn kennis en netwerk zijn uitgebreid.' Sjoerd Booij (docent), Arentheemcollege

'Je krijgt een soort energie, omdat je gevoed wordt. Het geeft schwung om iets in de praktijk te brengen. Scholen die er zijn delen graag informatie, dat is fijn.' Irma Brunt (teamleider), Kajmunk College

'Het is altijd inspirerend, praktisch, lekker concreet en er is veel keuze. 'Denken en doen' en dat wil ik zelf ook.' Cindy Schade (afdelingsleider), Cambreur College

'Er is altijd veel keuze en er zijn echte specialisten. Ik geniet van de bevlogenheid die ik ervaar en je kunt hier fijn netwerken.' Mirjam Westerhoff (teamleider), OSG Het Erasmus

havoplatform

ATOA
Advies en Training voor Onderwijs Ambities

NETWERK ONDERWIJSADVISEURS